

A teljes nyomvonalszakasz feltárását 2011. november 30-ig végeztük el. A lehumusztolt 2067 m² felületen 219 objektumot tártunk fel.

A feltárt településrészlet az előkerült leletanyag alapján a 11. századtól a 16. század végéig folyamatosan lakott volt. Feltártunk számos tárolóvermet, különféle kerítő és területhatároló árkokat, és viszonylag nagyobb számban kerültek elő különféle földbe mélyített és felszíni épületek nyomai is. Megfigyelhetjük, hogy a terület É-i felében inkább a 11–14. század, míg a D-i szakaszon a 14–16. századi objektumok jelentkeztek.

A leletanyag a korszakban megszokottól eltérően igen gazdag volt. Döntő hányadát különféle kerámiaedények töredéke tette ki, a korábbi településrészleten nagyobb számban cserépbográcsok, míg a fiatalabb szakaszon főként fazekak darabjai. Nagyobb mennyiségben kerültek elő különféle fémtárgyak töredékei, döntően vasból, de jó néhány bronztöredék is. A területről összesen 10 korabeli ezüstpénz került elő, 2 db friesachi dénár a 12–13. század fordulójáról, és 8 db anonim veret a 12. század közepéről. A legkiemelkedőbb lelet a 43. sz. objektumból, egy félig földbe mélyített épületből származik, itt fémkereső műszerrel az objektum felső betöltési rétegéből egy ametszt kőberakásos arany karikagyűrűt találtunk, ami unikális a korszak településein.

A lelőhely mindkét irányban tovább terjed, további feltárását 2012 tavaszán tervezzük. A lelőhely kiterjedésének pontosítása végett É-i és D-i irányba is a nyomvonalon belül szondát húztunk. A 2012. december 15-én húzott D-i szonda végében egy eltemetett lápos részen került elő a humusztolás során egy korabeli, marhabőrből készült cipő.

A garamszentbenedeki apátság 1075-ben kelt alapító levelében olvashatunk először említést a környékről, melyben leírják, hogy itt volt a Tisza partján a királyi ménes itatója, s szőlőskertek is zöldelltek vidékünkön. Az oklevél név szerint említi Bocz udvarnokot, aki testvérével az apátság halastavait, s a ménes itatóját őrizte. A forrásban Felsőalpárnak nevezik ezt a települést. A váci egyházmegye névtára, valamint a Lázárdeák féle 16. század elejéről való térkép is templomos faluként örökítik meg a korabeli települést, melyet a 15 éves háború dúlásai során, az 1597-es évben semmisítettek meg az oszmán kötelékben portyázó krími tatár hadak.

Szabó Kálmán 1930-as évekbeli ásatásai nyomán egy halászfalu maradványai kerültek elő a 44-es sz. főútvonal mellől, egy máig nem pontosított helyszínen, amit ő a korabeli Felsőalparként azonosított. Itt számos hálónehezék, és halászatra utaló emlék látott napvilágot, melyekkel a 2011-ben feltárt településrészleten nem találkoztunk. Úgy tűnik, hogy a feltárások egykorú települései nem tartoztak össze, bár egymástól kétségtelenül nem lehettek nagy távolságra. Két, egymástól ennyire eltérő településtípus egymás mellett élése fontos, az Árpád-kori települési renddel kapcsolatos kérdéseket is fölvet.

Az általunk feltárt településtől mindössze 530 m-re található egy középkori templom, mely minden bizonnyal a település része lehetett. Ez alapján, ill. az előkerült leletanyag gazdagságából ítélve a feltárt településrészletet nagy valószínűséggel azonosíthatjuk a korabeli forrásokból ismert Felsőalpárral. A fent ismertetettek miatt célszerű a két lelőhelyet összevonni és nyilvántartani a továbbiakban.

A leletanyag a Katona József Múzeumba (Kecskemét) került. Munkatárs: Sultis László ásatási technikus.

Sz. WILHELM GÁBOR

187. Létavértes, Nagy Móricz-kastély, Aradi utca (KÖH 36865)

(Hajdú-Bihar megye) U, B, Á

2011 áprilisában Szolnoki László, a Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatóságának régésze próbafeltárást végzett a lelőhelyen, amely során már egészen magasan a humuszban, nagy mennyiségű kerámia-töredéket talált. A kutatószondában feltört a talajvíz, így az objektumokat csak a szelvényfalban láthattuk.

A megelőző régészeti feltárást a 193 hrsz.-ú ingatlan érintett részén a Déri Múzeum munkatársai végezték június 9–22. között. A lehumusztolt 198 m²-nyi terület teljes egészében fedettnek bizonyult, 11 objektumhoz 23 stratigráfiai egységet rendeltünk.

A többrétegű lelőhelyen három korszak nyomai kerültek elő, egymáson: egy Árpád-kori épület (kemencével, cölöphelyekkel), alatta egy bronzkori gödör, amely alatt egy nagy kiterjedésű neolitikus agyaggyerő gödör húzódott. A lelőhelyen feltártunk még árokszakaszokat, ill. a neolitikumra keltezhető gödröket.

Munkatársak: F. Csutak Tünde, Juhász László, Szabó Nóra, Volosinovszki György technikusok.

SZELEKOVSKY MÁRTA

188. Ligetfalva határa

(Zala megye) U, R, B, Á, Kk

A Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Örökségvédelmi Központ 2011 folyamán megelőző régészeti feltárásokat végzett a 76-os sz. főút rekonstrukciójának földmunkáival érintett lelőhelyeken.

Erdő-főd (KÖH 70531): A 2010-ben megkezdett kutatást⁴⁴ folytattuk 2011-ben, Ny-i irányba, a dombtető felé. Itt újabb 22, összesen 42 régészeti jelenség folyt rajzolódott ki, a terület teljesen fedett volt régészetileg. Ezeket április 4–8. között tártuk fel. A tavalyival ellentétben idén már csak egy őskori jelenséget tapasztaltunk. A 2010-ben a feltárási terület legszélén jelentkező, leletanyagban gazdag, késő bronzkori gödör másik felét bontottuk ki. 2011-ben egy Árpád-kori településrészletből néhány gödör, egy sekély, a feltárási felület ÉNy-i részén több mint 10 m hosszan követhető kis árkocska, valamint cölöphelyek láttak napvilágot, melyek felszínre épített oszlopszerkezetes konstrukciókra utalnak. A feltárási engedélyben meghatározott területen a megelőző feltárást elvégeztük, ám a lelőhely szélét nem értük el. Azt is azt tapasztaltuk, hogy a lelőhely kiterjedése még nagyobb, mint azt a terepbejárási adatok mutatták, és a 76-os sz. főút kettévágja azt. Az útépités földmunkái mind Ny-i, mind D-i irányban további régészeti jelenségeket is érinthetnek. Az ott előkerült objektumok feltárását a jogszabályi változás következtében a területileg illetékes múzeum fogja elvégezni.

⁴⁴ RKM 2010, 275.

Kis-rét (KÖH 70529): 2011. március 28. és június 7. között, az útpadka és a konstrukciós határ között, két ütemben dolgoztunk. Március 28. és április 22. között 1758 m²-en 86 régészeti jelenség került napvilágra. Ekkor egyértelművé vált, hogy a lelőhely kiterjedése nagyobb, mint azt a korábbi terepbejárási adatok mutatták. Május 16. és június 7. között 741 m²-t humuszoltunk le, melyen 75, összesen tehát 161 régészeti jelenséget észleltünk és tártunk fel. A feltárt objektumok telepjelenségek, főleg gödrök és cölöphelyek, valamint néhány kemence, tűzelőhely és árkocska. Ezek öt korszakra datálhatók: középső neolitik DVK, kora rézkori lengyeli kultúra, késő bronzkori urnamezős kultúra, valamint az Árpád-kor és a késő középkor. Ezek a terepbejárási adatokkal megegyeznek.

A lelőhely 76-os sz. út által érintett területének középső és K-i részén tapasztaltuk a neolitik megtelepedést. Itt először a középső neolitikus dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának (DVK) emberei éltek. Ezután a lengyeli kultúra emberei költöztek ide, kiknek jellegzetes bütyökdíszes kerámiái, az agyagcsiszolók, agyagkanál-töredékek, orsógomtöredék, valamint pattintékok – zömében szentgáli radiolarit – és két csiszolt kőveső emelhetők ki az emlékanyagából. Egy-két gödör tartozik a késő bronzkori urnamezős kultúrához.

A középkorra ennél jóval több objektum datálható. Az Árpád-kori jelenségek a lelőhely szinte egészén jelentkeztek, melyekből zömében fazéktöredékek kerültek elő, valamint egy csontnyelű vaskés. Egyetlen temetkezésre bukkantunk, a lelőhely Ny-i részén. Nyújtott helyzetű, melléklet nélküli csontvázas sír, ám a környező objektumok mind az Árpád-korra keltezhetők, így a nő sírját is erre datáljuk.

A feltárára kijelölt terület közepén a lelőhely kétrétegű volt, a magasabban jelentkező Árpád-kori objektumok alatt egy kb. 20–30 cm vastag sárga agyagos réteget tapasztaltunk, melyben az újrahumuszolás után őskori jelenségek foltjai rajzolódtak ki. Ez egy 50 m hosszú szakaszt – 463 m² nagyságú felületet – jelentett.

A megelőző feltárás során egyértelművé vált, hogy a 76-os sz. út kettévágja a lelőhelyet. Elértük a lelőhely K-i és Ny-i szélét, ám D-i irányba, a 76-os sz. főút bal oldalán tovább folytatódik. Az előkerülő objektumok feltárását a jogszabályi változás következtében a területileg illetékes múzeum fogja elvégezni.

A geodéziai felmérést a MNM NÖK II. sz. Regionális Iroda múzeumi geodétái, Földi Áron és Kovács Zoltán végezték. A leletanyagot az Archeolore Kft. restaurálta, az embertani anyagot Tóth Gábor határozta meg. A lelőhelyről Rákóczi Gábor készített légi fotókat.

Munkatársak: Spolár Erika és Tóth Zoltán muzeológus aszisztensek.

TOKAI ZITA MÁRIA

189. Lövőpetri határa (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) Ő, U, B, Szk?, Á

2011. április 20–21-én és 27-én a nyíregyházi Jósza András Múzeum munkatársai terepbejárást folytattak a Nyírtass–Aranyosapáti erőműi hűtővízvezeték beruházást megelőzően.

Baglyas, 5. lh. (KÖH 78355): A dülönék a Március 15. Tsz központjától D-re eső részén bukkantunk egy DK–ÉNy

irányú faszor és egy erdei fenyővel telepített erdősáv között a 210×220 m kiterjedésű lelőhelyre. A cseréptöredékek alapján őskori és Árpád-kori.

Baglyas, 6. lh. (KÖH 78357): A fenyves ÉNy-i sarkánál újabb felszíni telepnymot azonosítottunk. Nagyjából átlósan, ÉK–DNY irányban terjed, és Ny-i határát a Gemzsére vivő dűlőút jelöli ki, D felé átér a Gemzse–Lövőpetri települések határát jelző ÉK–DNY irányú dűlőúton is, azaz a Gemzséhez tartozó határrészbe. Kiterjedése 220×440 m. A felszínen neolitik, késő bronzkori és szkíta(?) kerámiát, obszidián pengetőredéket gyűjtöttünk.

Munkatársak: Istvánovits Eszter, Jakab Attila, Scholtz Róbert, Tompa György régészek; Kiss László régésztechnikus.

PINTYE GÁBOR – TOLDI ZOLTÁN

190. Ludányhalászi, Kavicsbánya (KÖH 32128)

(Nógrád megye) B, V, I

2011. szeptember 27. és október 10. között a beruházó régészeti megfigyelés mellett humuszolt le 1 hektárnyi területet a lelőhelyből. A régészeti megfigyelést követően megelőző feltárást végeztünk november 7–18. között.

Májusban a beruházó régészeti megfigyelés nélkül, régészeti feltárást megelőző gépi humuszoláshoz alkalmatlan munkagéppel humuszoltatott le közel 3000 m²-nyi területet, ezzel több objektumot megbolygatott, ill. megsemmisített. Megelőzőfeltáráskor több esetben már csak az egykori objektumok helyét tudtuk rögzíteni. A 2011-es feltárási terület az igazodott a legutóbbi (2009)⁴⁵ feltárási szelvényünkhöz, ahol azóta mind a sódert, mind az azt fedő homokréteget kibányászták.

A humuszolt területen összesen 33 jelenséget dokumentáltunk, köztük 10 objektumból leletanyag egyáltalán nem került elő, így koruk nem állapítható meg. A jelenségek között több sekély gödör, ill. egy ovális, félig földbe mélyített épület nyomait dokumentáltuk. Az objektumokból csekély mennyiségű kerámia és állatsont került elő, egyetlen fémleletünk egy bronzú töredéke volt.

GUBA SZILVIA

191. Lukácsháza, Belterület (Varga Ottó utca) (KÖH 76605)

(Vas megye) LT, Á, Kk

2011 júliusában leletmentő ásatást végeztünk a 224/5. hrsz.-ú telken. A korábban a helyszínen végzett régészeti megfigyelés őskori és középkori töredékeket hozott a felszínre.

A lelőhely a falu Ny-i felén helyezkedik el, a Gyöngyöspatak patakával párhuzamosan, É–D irányban. A leendő utca a paktól K-re, enyhén kiemelkedő részen található. A nyomvonalat É-ről a Kiscesömötei utca, D-ről a Kiscesömötei árok határolja.

A lelőhely őskori részét a felszínről gyűjtött szórványdarabok mellett egyetlen objektum alkotja, melyből a késő kelta korra keltezhető S profilú tálak töredékei és grafitos kerámia került elő.

⁴⁵ RKM 2009, 262.